

Михайло КОВАЛЬ

генерал-полковник

доктор військових наук, Лауреат Національної премії України імені Бориса Патона

начальник Національного університету оборони України (Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2130-2548>

Електронна пошта: admin_nuou@post.mil.gov.ua

Дмитро ВЕДЕНЄВ

доктор історичних наук, професор

головний редактор «Воєнно-історичного вісника»

Національного університету оборони України (Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>

Електронна пошта: voyen_ist@ukr.net

**МУЗЕЙНО-ВИСТАВКОВИЙ ПРОСТІР
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ЯК ПЕРСПЕКТИВНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ**

У статті здійснено воєнно-історичне дослідження процесу творення й сучасної діяльності музейно-експозиційного простору в Національному університеті оборони України як складової розбудови та удосконалення системи патріотичного виховання й морально-психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України, системи професійної підготовки офіцерських кадрів, розвитку воєнно-історичного напрямку військової науки в Україні. Дано огляд розвитку нормативно-правової бази військово-музейної справи, стану дослідження згаданої проблематики. Доведено, що використання музейно-експозиційного напрямку в університеті стало важливим компонентом виховання нової генерації захисників України. Досліджено завдання, організаційний механізм і зміст основних напрямів, застосування інноваційних методів у діяльності військово-історичного музею університету в умовах російсько-української війни. Доведено, що у рамках діяльності Музею та з урахуванням вимог воєнного стану, формується нова модель військово-музейної установи.

Ключові слова: воєнно-музейна справа, музеєзнавство, військова історія, морально-психологічне забезпечення, Національний університет оборони України, патріотичне виховання.

Постановка проблеми. За період незалежності в Україні створено належну нормативно-правову базу розвитку музеїв та музейної справи. Насамперед йдеться про Закон України «Про музеї та музейну справу» (1995 р.), котрий визначив поняття про музейну справу як «спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію». Згаданий закон визначив основи музейної політики, типи музейних установ, а ст. 9 передбачила можливість створення музеїв

у складі підприємств, установ, організацій, закладів освіти, облік яких веде центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері культури та мистецтв. І хоча у початковій редакції закону серед типів музейних установ не було передбачено військово-історичних, у редакції від 2009 р. військово-історичні музеї вже фігурували як підвид історичних музеїв.

Про роль військово-історичних музеїв вагомо сказано в наказі Міністра оборони України від 17 липня 2018 р. № 343 «Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України»: «Діяльність музеїв

здійснюється на основі історичної науки і музезнавства, дослідження пам'яток військової історії та культури і є складовою військово-історичної та виховної роботи у Збройних Силах України. Вони покликані на основі військової історії та військових традицій Українського народу надавати активну допомогу командирам, їх заступникам з морально-психологічного забезпечення у мобілізації особового складу на сумлінне виконання завдань бойової підготовки, постійну готовність до збройного захисту держави, сприяють розвиткові музейної справи та військово-історичної науки».

Важливу роль для фундації й розвитку відомчої музейної справи відіграв Указ Президента України від 22 березня 2000 р. № 489/2000 «Про невідкладні заходи щодо розвитку музеїв України», що доручив міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади виділення необхідних коштів для забезпечення діяльності підпорядкованих їм музейних закладів, оновлення обладнання, технічних музейних засобів та поповнення музейних колекцій.

Варто підкреслити, що у воєнних умовах своєчасним та значущим для мобілізації духовних сил суспільства на захист незалежності й територіальної цілісності України, власне для прогресу воєнно-музейної діяльності як дієвого засобу патріотичного виховання громадян став вихід Указу Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020–2025 роки».

Передбачене Стратегією «підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення та розвитку інфраструктури у сфері національно-патріотичного виховання» напряму стосувалося діяльності музейної системи. Показово, що одним із індикаторів оцінки ефективності реалізації Стратегії визначено «збільшення відвідуваності закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції Українського народу, а також експозицій музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України».

У межах розбудови Збройних Сил України (далі – ЗС України), визначення організаційно-правових та науково-методичних засад морально-психологічного та культурно-виховного забезпечення військ (сил), інформаційно-комунікаційної діяльності, розроблення механізму й змісту воєнно-історичних досліджень, гуманітарної й воєнно-історичної освіти відбулася фун-

дація системи військово-історичних музейних установ, передусім у складі Міністерства оборони й Збройних Сил України (про розвиток нормативної бази музейної роботи у ЗС України див.: Турчак, О.В., Надрага, М.С. & Гузенко, І.І. 2022).

На цьому шляху першим відомчим актом став наказ Міністра оборони України «Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв та музеїв (кімнат) бойової (трудова) слави у Збройних Силах України» № 95 від 6 березня 2002 року. Положення стало першим документом, що унормовував організацію діяльності військових музеїв, визначав їх правовий статус, функції, завдання та провідні напрями діяльності.

Поступово склався комплекс галузевих нормативно-правових актів у сфері функціонування військово-історичних музеїв. Основними й системоутворюючими з них стали наказ Міністра оборони № 343 від 17 липня 2018 р. «Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України» і наказ Міністра оборони України № 374 від 10 липня 2019 р. «Про затвердження Інструкції з організації діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України».

Наведені документи запровадили поняття «музейного фонду Збройних Сил України» (складовою Музейного фонду України) як сукупності окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що постійно зберігаються у музеях і обліковані встановленим порядком. Йшлося про «військово-музейну мережу – сукупність музеїв, що діють у Збройних Силах України».

Відповідно, закріплювалася спрямованість військово-музейної справи як спеціального виду «наукової та культурно-освітньої діяльності, що здійснюється музеями щодо комплектування, зберігання, охорони та використання пам'яток матеріальної і духовної військової історії та культури, включаючи їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію». Окреслювалося саме поняття «військовий музей», під яким розумівся «науково-дослідний та культурно-освітній заклад Збройних Сил України, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій воєнної історії з науковою та освітньою метою, залучення особового складу військ (сил), громадян України до надбань національної військової історико-культурної спадщини».

Визначалися завдання, форми і методи, головні напрями музейної діяльності: науково-дослідна, культурно-освітня робота, експозиційна робота, фондова робота, фінансово-господарська діяльність (відповідно до законодавства України). Важливим кроком стало унормування статусу музеїв, що є структурними підрозділами військових частин, установ та організацій, що входять до сфери управління Міністерства оборони України.

Особливе значення для визначення науково-методичної компоненти військово-музейної роботи мали новаторські концептуальні документи з воєнно-історичної роботи: «Положення про воєнно-історичну роботу в Збройних Силах України», затверджене наказом начальника ГШ ЗС України від 29 березня 2017 р. № 109; «Концепція воєнної історії України», затверджена Міністром оборони України 8 грудня 2017 р.; «Доктрина з воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України», затверджена начальником Генерального штабу ЗС України 7 жовтня 2020 р.

Становлення військово-музейної мережі в Міністерстві оборони та ЗС України досліджено у наукових працях, про які йтиметься далі. Нарешті, склалася і організаційно-функціональна мережа управління військово-музейною діяльністю. Зокрема, в Апараті Міністерства оборони України діє Управління гуманітарного забезпечення, до функцій якого віднесено і воєнно-історичну роботу. Відповідно, Департамент стратегічних комунікацій займається координацією й організацією відомчих інформаційних проєктів, кампаній з формування оборонної свідомості військовослужбовців та цивільного населення.

Солідний та оригінальний досвід організації й провадження головних напрямів військово-музейної роботи, накопичений у Національному університеті оборони України, стане предметом дослідження цієї розвідки.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення різноманітних аспектів організації та змісту воєнно-музейної роботи виступає важливим напрямом розвитку сучасної української воєнно-історичної науки, наукового забезпечення провадження морально-психологічного забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань України, а також увійшло до проблемного поля теоретичної й прикладної культурології, мистецтвознавства та краєзнавства. Активна дослідницька робота істориків-музезнавців дала змогу поступово перейти до серйозних узагальнюючих праць у цій царині.

Так, у 2019 р. полковник В. Машталір у докторській дисертації на тему «Військово-історичне музейництво в Україні: передумови, становлення та розвиток (кінець XIX – початок XXI століть)» в історичному вимірі визначив основні етапи становлення системи військових музеїв України, систематизував заклади сучасної військово-історичної музейної мережі та розробив за певними класифікаційними ознаками каталоги державних музейних установ, музеїв системи Міністерства оборони України й закладів освіти Міністерства освіти і науки України. Саме В. Машталір запропонував концептуальні засади розвитку військових (відомчих) музеїв (Машталір, В. 2019).

Вагомим здобутком з комплексного аналізу діяльності провідної воєнно-музейної установи України й становлення мережі військових музеїв суверенної України стала новаторська дисертація та праці Л. Міненко (Міненко, Л. 2018; 2020; 2021). Заслугою дослідниці стало розкриття нормативно-правової бази, відомчої музейної політики, процесів становлення й розвитку музейної справи Збройних Сил України на прикладі діяльності Національного військово-історичного музею України (далі – НВІМУ), дослідження розбудови й діяльності мережі музейних утворень Сухопутних військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил, Військ зв'язку Збройних Сил України, а також Головного управління розвідки, Військово-медичного департаменту, Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України і Військово-історичного музею Національного університету оборони України для побудови дієвої системи виховної та соціально-психологічної роботи з особовим складом Збройних Сил і громадянами України.

Було розкрито й етапи створення і тематичний зміст діючої експозиції головної музейної установи ЗС України «Військова діяльність на теренах України у період від V ст. до н.е. до сучасності» з 1995 по 2013 рік, описано діяльність фундатора й начальника НВІМУ в цей період, доктора історичних наук В. Карпова. Полковник В. Карпов дослідив правові засади діяльності військових музеїв, фахово описав культурно-просвітницьку роботу, експозиційно-виставкову й дослідницьку діяльність, охарактеризував фондове зібрання НВІМУ, простежив головні віхи у створенні й розбудові філій цього музею, досвід його роботи з музеями армій інших країн світу тощо (Карпов, В. 2007). Йому ж належать новаторські праці з соціології військово-музейної роботи (Карпов, В. 2015).

Варто згадати і ґрунтовну статтю А. Ільєнка, Є. Шупіка та Є. Шатілова, в якій автори аналізують структуру і наповнення експозиції НВІМУ в контексті відповідності актуальній державницькій концепції української військової історії та її практичного значення у сфері національно-патріотичного виховання військовослужбовців та молоді (Ільєнко, А., Шупік, Є. & Шатілов, Є. 2021). Дослідники розглянули роль і значення музейних установ сучасної України у цілому, акцентуючи на особливій ролі військових музеїв у сфері національно-патріотичного виховання. Визначено, що в експозиції музею втілено національні і державницькі підходи до військової історії України, висвітлено ключові етапи військового будівництва крізь призму українського державотворення.

Продуктивний осередок із вивчення військово-музейної справи та її профільних установ, використання потенціалу військових музеїв у вихованні майбутніх офіцерів та особового складу ЗС України склався в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Він представлений, зокрема, дослідженнями Ю. Буракова, А. Гневашевої, П. Проховника (Бураков, Ю. 2020; Бураков, Ю. & Гневашева, А. 2023; Бураков, Ю. & Проховник, П. 2024), у яких вивчено особливості діяльності й фондовий потенціал музею академії як однієї із провідних установ у системі воєнно-історичної роботи, а також висвітлено інформаційно-технологічні аспекти експозицій. Доцільно зазначити, що в академії розроблена і науково-дослідна робота «Обґрунтування рекомендацій щодо удосконалення музейної роботи у Збройних Силах України» (шифр – «Музей-22») (Звіт про науково-дослідну роботу... 2022).

Проблема виховної функції військових музеїв у формуванні світогляду курсантів вищих військових навчальних закладів знайшла розвиток у дисертації та дослідженнях О. Пашкової (Пашкова, О. 2020).

Вагомий внесок у вивчення широкого кола питань розвитку військово-музейної справи здійснили історики-музейники, краєзнавці І. Єфімова, Ю. Остапенко, Н. Седак, І. Колеснік, В. Лазебник, Д. Малаков, С. Ромадін, О. Шереметьєв та багато інших. Солідний обсяг публікацій із теорій та різноманітних граней військово-музейної роботи вийшов на шпальтах спеціалізованих наукових періодичних видань: «Український військовий музей», «Військово-історичний альманах» та інших.

Вийшов і присвячений військовим музеям України спеціальний випуск фахового видання Національного університету оборони України «Воєнно-історичний вісник» (2020, № 4). У ньому, зокрема, побачили світ дослідження розбудови й діяльності Військово-історичного музею університету (див.: Сегеда, С. & Андріяко, А. 2020). Дослідники проблем становлення військово-музейної справи в Україні зосередилися на питаннях створення, розвитку, визначення інформаційно-методичних й науково-експертних засад діяльності Музею, створеного 25 липня 1992 року. Розвиток його експозицій та музейно-масової роботи пов'язаний із наполегливою працею ентузіастів військово-музейної справи, зокрема П. Нетьосова, В. Гнери й Б. Скопненка. Так, у спільній статті дослідники проаналізували виставковий проєкт «Сталеві полотна», розгорнутий у Національному університеті оборони України, виявили особливості виставково-експозиційної роботи в умовах війни та визначили перспективи використання цього важливого інструменту інформаційного протиборства (Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. 2022). В інших працях автори досліджували особливості функціонування виставкового проєкту Музею, довели важливість екскурсійного супроводу сконструйованого експозиційного ряду та мистецької складової у побудові музейної експозиції. На прикладі реалізованого Національним університетом оборони України, Центром досліджень воєнної історії Збройних Сил України та Музеєм Революції Гідності виставкового проєкту «Лютий. Грані Незламності» розкрито особливості організації експозиційного напрямку роботи Національного університету оборони України. Ці ж науковці досліджують питання функціонування сучасного національного військово-музейного простору (Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. 2023а; 2023б).

Наведені праці висвітлили окремі музейні заходи. Водночас донині відсутні роботи, в яких би цілісно досліджувалися робота й відповідний повчальний досвід Музею університету. На нашу думку, постала необхідність аналізу певної моделі військово-музейної роботи, що склалася за понад 30 років у провідному вищому військовому навчальному закладі України. Окремого вивчення заслуговує трансформація музейної діяльності Національного університету оборони України в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Мета статті спрямована на аналіз та виявлення позитивного досвіду організації та науко-

во-методичного забезпечення військово-музейної роботи у Національному університеті оборони України в інтересах формування (удосконалення) моделі військово-музейної діяльності в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Військово-історичний музей Національного університету оборони України створений 25 липня 1992 р. для збереження, використання і популяризації музейних предметів та музейних колекцій, освітлення інформації про славне минуле ЗС України та героїчне сьогодні їх боротьби за територіальну цілісність і незалежність держави, проведення заходів військово-патріотичної роботи з особовим складом університету і цивільною молоддю.

У різні роки музей очолювали полковник за пасу І. М. Мешков (1992–2006 рр.), завдяки наполегливій праці якого було переоформлено, реставровано та осучаснено експозицію колишнього музею Військової академії протиповітряної оборони Сухопутних військ імені О. М. Василевського, полковники С. М. Іваненко (2006–2008 рр.) і А. М. Андріяко (2008–2014 рр.), працівник ЗС України М. О. Ткаченко (з 2014 р. і по теперішній час) (див.: Сегеда, С. П. & Андріяко, А. М. 2020, с. 8–12).

У 2020 р. експозиція у приміщенні Музею включала понад 900 музейних експонатів основного та науково-допоміжного фондів. Особливу історичну цінність мала колекція з 38 зразків холодної зброї, вогнепальної зброї та боєприпасів першої половини ХХ століття. На відкритих майданчиках музею було розміщено 62 раритетних експонати техніки та озброєння (склад експозиції докладніше описаний: Сегеда, С. П. & Андріяко, А. М. 2020, с. 8–12, 15). Варто зазначити, що ідея створення цих майданчиків на території університету належала Міністру оборони України О. Кузьмуку у 2000 році. До 2022 р. щорічно у Музеї проводилося понад 200 екскурсій (для слухачів університету, військовослужбовців строкової служби, школярів та студентів міста Києва) та 70 візитів іноземних делегацій.

Якісно новий концептуальний та організаційно-виставковий етап розвитку Музею розпочався в умовах повномасштабної російсько-української війни. Перед науково-музейним колективом університету постала низка завдань (див.: Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. 2022, с. 23): переглянути ідейно-концептуальне наповнення та архітектуру музейно-експозиційного напрямку роботи і конкретних інноваційних виставкових проєктів, тематично їх оновити, перебудувати

екскурсійний супровід з погляду адаптації та донесення ідейного змісту виставкових проєктів до цільових аудиторій. У цілому, йшлося про комплексне визначення перспектив музейно-експозиційної роботи в умовах російсько-української війни.

Із концептуального погляду магістральними завданнями діяльності Музею в умовах війни стали: вшанування захисників України та забезпечення належного рівня морально-психологічного стану підрозділів Збройних Сил України; підтримка високого морального духу цивільного населення; меморіальне вшанування пам'яті полеглих у боях захисників України; донесення до світової спільноти достовірної інформації про перебіг російсько-української війни, опір українського народу загарбникам та створення позитивного іміджу України у світі (див. зокрема: Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. 2023b, с. 152).

Відбулися відповідні організаційно-функціональні кроки з реорганізації інфраструктури воєнно-історичних досліджень застосування ЗС України та перебігу російсько-української війни у цілому (див.: Веденєєв, Д. 2024). Зокрема, згідно з директивою Міністра оборони України та Головнокомандувача ЗС України від 14 серпня 2023 р., був створений навчально-науковий інститут воєнної історії Національного університету оборони України, що об'єднав науково-дослідний центр воєнної історії, кафедру історії війн і воєнного мистецтва та кафедру воєнної історії України. Тоді ж у складі кафедри воєнної історії України створили навчально-лабораторний комплекс (начальник – лейтенант Б. Скопненко). Функціонально по лінії формування музейного простору креативно працював науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем історії війн і воєнного мистецтва науково-дослідного центру воєнної історії майор П. Нетьосов, за досягнення на цьому поприщі відзначений Президентом України орденом Данила Галицького.

З лютого 2023 по березень 2024 рр. було облаштовано музейний простір у будівлі головного корпусу (встановлено інсталяції, створено експозиції з історії закладу, укомплектовано музейні предмети) й експозиції з історії фортифікації на території університету.

Окремо зазначимо, що у масштабах України музейний простір університету вирізняється не лише колекцією військової техніки та озброєння часів Другої світової війни та періоду до 1991 року, а й майданчиком військової техніки країн-партнерів (започаткований у червні–верес-

ні 2024 р.). Особовий склад навчально-лабораторного комплексу спільно з 33 базою забезпечення навчального процесу університету створили експозиційну площу, побудували майданчики для експонування, здійснили монтаж отриманих зразків техніки. Так, у 2025 р. вже експонувалися американська самохідна артилерійська установка M109, саморухома гаубиця FH70, польська самохідна гаубиця ANS Krab, американська бойова машина піхоти M2 Bradley, танк «Абрамс», БТР M113, БМП «Мардер», кілька зразків бойових броньованих машин та самохідної артилерії країн НАТО, переданих на озброєння ЗС України. Тоді ж спільно з військовослужбовцями 145-го окремого Миколаївського ремонтно-відновлювального полку здійснили реставраційно-відновлювальні роботи згаданих зразків техніки. Наповнення експозиції сучасної військової техніки країн-партнерів триває.

Прикметно, що в умовах воєнного стану колектив музейного простору брав участь у заходах забезпечення безпеки діяльності університету. Зокрема, особовий склад музею (спільно з 33 базою забезпечення навчального процесу та за допомогою партнерів з ТОВ «БетонЕнерго») спроектував та збудував три укриття для особового складу університету. Особовий склад Музею облаштував та виконав їх художнє оформлення. Зокрема, в укритті створено фотовиставку Р. Алієва «Фортифікаційні споруди з колекції НУОУ». (Звіт про роботу музейно-виставкової групи WARMUSEUM..., 2024).

Експонати для музею та майбутніх виставково-художніх проєктів віднаходила музейно-пошукова група під керівництвом П. Нетьосова на місцях бойових дій з весни 2022 року (Виходиш із позицій з повними руками всього, що вибухає та вбиває... 2022). Зокрема, група кілька тижнів працювала на території аеропорту «Антонов», і найбільш цікаві зразки знищеної військової техніки противника передала на зберігання до Національного музею історії України у Другій світовій війні та Національного військово-історичного музею України (частину техніки було розміщено для огляду в Києві у Кріпосному провулку та на Михайлівській площі). 24 квітня 2022 р. група проводила пошукові роботи на місці падіння російського штурмового літака Су-25СМ «Грач» біля населеного пункту Вишеград. Було виявлено його уламки із бортовим номером RF-91961 військово-космічних сил збройних сил рф. Під час пошукових робіт були зібрані предмети для формування тематичних виставок та музейних

експозицій, хвостову частину літака за сприяння добровольчого формування місцевої громади передали до Національного військово-історичного музею України. Частина ж відкомплектованих музейно-експедиційною групою предметів використана у виставковому проєкті «Сталеві полотна». Фрагмент саме цього штурмовика став «полотном» для створення картини Олександри Нетьосової «Привид Києва» (Нетьосов, П., Гнепра, В. & Скопненко, Б. 2022).

Не можемо не відзначити, що саме напружена й кваліфікована праця особового складу 33 бази забезпечення навчального процесу університету (у взаємодії зі співробітниками навчально-лабораторного комплексу кафедри воєнної історії України) уможливила технічну складову розвитку Музею. Достатньо згадати монтаж експозиційного обладнання, перевезення й монтаж з Музею важкої бомбардувальної авіації – філії Національного військово-історичного музею України таких експонатів, як PanzerNest Краб, Ein Mann Bunker («горщик Коха»), металеві бронекорпуси (модульні вогневі споруди), відновлення та реставрацію об'єкта ДОТ 410, монтаж на фортифікаційному майданчику казематного лафета з ДОТу Київського укріпрайону № 152, що має єдиний у КиУРі кулеметно-артилерійський капонір (Звіт про роботу музейно-виставкової групи WARMUSEUM... 2024). Варто зазначити, що листопаді 2024 р. в університеті було презентовано документальний фільм Владислава Васильєва «Київський укріплений район: новітні хроніки оборони» (фабула фільму сфокусована на об'єктах Київського укріпленого району, що використовувалися під час боїв із російськими військами на початку широкомасштабного вторгнення). З-поміж фортифікаційних об'єктів, висвітлених у фільмі, присутні й ті, музеєфікацію яких здійснювала музейно-експозиційна група університету.

Показово, що творення експозиційної бази музею відбувалося за творчої участі військовослужбовців ЗС України. Зокрема, одним із ініціаторів створення виставки «Струни нашої Свободи», присвяченої новітнім меморіальним традиціям в українському війську, став слухач університету, пілот 40-ї бригади тактичної авіації Валентин Коренчук («Бджоляр»), який загинув під час виконання бойового завдання у квітні 2024 року. Автором художніх робіт виставкового проєкту «Кольори Незалежності» виступив військовослужбовець 169-го навчального центру ЗС України Сергій Дроб'язко. Проєкт висвітлює історію ста-

новлення кольорів державної символіки України, а також містить портрети видатних історичних осіб, причетних до становлення Української державності та боротьби за неї.

Можна стверджувати, що інноваційною основою перебудови змісту діяльності Музею відповідно до потреб воєнного часу стали спеціалізовані виставкові проєкти, що не лише демонструють артефакти. Експонований музейний предмет постає носієм інформації, що має безпосередньо комунікувати із цільовою аудиторією, спонукаючи її до запитань та роздумів, адже на відміну від аудіо- чи письмового матеріалу, візуальні образи людська психіка сприймає набагато ефективніше (Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. 2023а, с. 75).

Широкого розголосу набув виставковий проєкт «Сталеві полотна», що концептуально полягав у поєднанні конкретних бойових епізодів російсько-української війни із її мистецьким осмисленням. Через предмети живопису, основою для яких слугували оригінальні фрагменти знищеної військової техніки противника, увагу аудиторії звернено до оригінального виставково-інформаційного продукту. Поєднання інноваційності та «історичності» в основі художніх робіт та мистецьких сюжетів, що висвітлюють конкретні епізоди російсько-української війни, дають можливість відвідувачам сприймати експоновані у межах проєкту роботи нерозривно з контекстом їх створення (Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. 2022).

У лютому 2023 р., до роковин повномасштабного російського вторгнення музейники університету спільно з Музеєм Революції Гідності та Центром досліджень воєнної історії ЗС України організували виставковий проєкт «Лютий. Грані незламності» («Галерея протестного мистецтва», вул. Липська, 16), забезпечивши розроблення концепції, побудову експозиції, підготовку тексту екскурсії, її супровід (Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. 2022).

Значну увагу музейники приділили численним художньо-мистецьким проєктам (у їх створенні помітну роль відіграв технік навчально-лабораторного комплексу кафедри воєнної історії України, головний сержант Сергій Бабій). Серед них художні роботи та інсталяції до 2-ї річниці оборони Києва, художні роботи з історичного будівельного матеріалу з території університету (малюнки на цеглі та плитці), мистецька інсталяція «Державний кордон України» поряд із експозиційним майданчиком російської трофейної

техніки, виставка у Центрі інновацій «Армійська естетика: мистецтво закарбоване в металі» тощо (Звіт про роботу музейно-виставкової групи WARMUSEUM... 2024).

Цілком властиво, що в умовах війни й відповідного суспільного морально-психологічного попиту колектив Музею зосередився на заходах військово-патріотичного виховання, зокрема його воєнно-історичній складовій. Про напружену культурно-просвітню роботу Музею свідчать проведені заходи та кількість охочих їх відвідати. Так, упродовж 2023–2024 рр. музейно-виставковий простір університету прийняв понад 10 тис. відвідувачів (слухачів університету та інших представників Сил оборони України, цивільних громадян, зокрема школярів та студентів, а також 35 іноземних представників), для яких провели більше 700 екскурсій (у тому числі англійською мовою). Екскурсійні можливості розширює аудіосупровід, що налічує 98 студійних аудіозаписів: 53 описи українською мовою, 43 – англійською та два – литовською.

Також на базі музейно-виставкового простору проводили урочисті випуски слухачів університету, працювали з медіа та записували інтерв'ю з учасниками російсько-української війни, організовували лекції, семінари, круглі столи (Звіт про виконану роботу особовим складом навчально-лабораторного комплексу... 2024; Звіт про роботу музейно-виставкової групи WARMUSEUM... 2024). Позитивною тенденцією є поступове залучення музейного потенціалу до освітнього процесу. Серед подібних заходів – проведення лекційних занять у рамках навчального курсу L-5 «Стратегічне управління вищого рівня та державної політики» на тему «Україна ХХ століття: боротьба за ідентичність», практичних занять (екскурсій) англійською мовою для навчально-наукового центру іноземних мов університету.

Доцільно звернути увагу на енергійний науковий супровід (забезпечення) музейної діяльності та використання її матеріалів у підготовці наукових праць воєнно-історичного, музеєзнавчого, археологічного профілю. Також свої науково-практичні здобутки музейники університету систематично оприлюднювали на наукових заходах, більшість із яких присвячувалися російсько-українській війні, серед яких: круглий стіл з питань створення Пантеону Героїв (19 квітня 2022 р.), семінар «Актуальні проблеми сучасного військово-історичного музейництва» (30 травня 2023 р.), конференції «Фактор простору в істо-

ричних дослідженнях» (травень 2023 р.); «Музеїзація російсько-української війни: виклики та перспективи» (лютий 2024 р.), «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива» (28 листопада 2024 р.), обговорення принципів меморіалізації російсько-української війни на базі Українського інституту національної пам'яті (жовтень 2024 р.), а також прес-конференція на базі Українського кризового медіа-центру «Від героїчного минулого до майбутньої перемоги: як знання історії допоможе у вихованні патріотизму» (13 травня 2024 р.).

Висновки. Створення музейно-експозиційного простору в Національному університеті оборони України відбувалося як складова розбудови та удосконалення системи патріотичного виховання й морально-психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України, системи професійної підготовки офіцерських кадрів, розвитку воєнно-історичного напрямку військової науки в Україні. Використання музейно-експозиційного напрямку стало важливою складовою морально-психологічного забезпечення нової генерації захисників України.

Сам розвиток музейного осередку університету розгортався в умовах формування законодавства про музейну справу, становлення нормативно-правової, ідейно-методичної бази та структури (мережі) військово-музейних установ України, з урахуванням експозиційної бази, що існувала до 1992 року. Експозиційна робота та інші заходи з розвитку музейної та архівної справи виступали стрижнем розвитку музею та його трансформації відповідно до умов воєнного часу.

Можна дійти висновку, що в Національному університеті оборони України склалася перспективна модель сучасної військово-музейної установи. Змістовні переваги цієї моделі обумовлені:

- створенням організаційно-методичного осередку з відповідним підбором кваліфікованих й неформально мотивованих фахівців;
- одночасним творчим поєднанням цілеспрямованого (за єдиним творчим задумом) збору музейного матеріалу (артефактів), його науко-

во-концептуального осмислення й систематизації для експозиційного оформлення;

- застосуванням інноваційних художніх й технологічних методів (музейно-виставкових, культурно-мистецьких та інших проєктів з донесення матеріалу до аудиторії);
- налагодженням організаційно-методичного та науково-творчого співробітництва з профільними управлінськими, музейними, навчально-науковими установами, а також військовими частинами;
- інтеграцією в інформаційну діяльність із формування позитивного іміджу України на міжнародному рівні.

Діяльність подібної моделі функціонально спирається на взаємодію із органами військового управління, державної гуманітарної політики, військовими частинами, військовими й цивільними освітніми і науковими закладами, підрозділами самого Національного університету оборони України.

Можна стверджувати, що перспективною складовою діяльності моделі військово-музейної установи стала науково-дослідна робота, що здійснюється у взаємодії із профільними закладами гуманітарної політики України, науково-дослідними установами, закладами вищої освіти України, а також інтегрується із навчально-науковими підрозділами університету та потребами освітнього процесу. По суті, до функцій Музею додається й важлива в умовах розвитку інформаційної парадигми сучасних міжнародних відносин робота зі сприяння формуванню позитивного зовнішнього іміджу України в рамках публічної (культурної) дипломатії. Нині військово-історичний музей Національного університету оборони України стає консультативно-методичним осередком і для інших військово-музейних установ. Зокрема, у березні 2024 р. надавалися фахові консультації з побудови меморіального виставкового простору у рамках співпраці з Національною академією Служби безпеки України щодо створення концепції й побудови центральної інсталяції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Бураков, Ю. & Проховник, П. (2024). Експозиції музеїв як засіб розвитку історичних знань курсантів в умовах російсько-української війни. *Військово-науковий вісник*. № 41, с. 79–90.

Бураков, Ю. & Гневашева, А. (2023). Нові технології висвітлення сучасної російсько-української війни у музейних експозиціях. *Військово-науковий вісник*. № 40, с. 135–146.

Бураков, Ю. (2022). Музей Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного у системі військово-історичної роботи Збройних Сил України. *Воєнно-історичний вісник*. № 4, с. 68–77.

Веденєєв, Д. (2024). Институалізація воєнно-історичного дослідження російсько-української війни (у Збройних Силах України). (Ред. В. Ільницький, М. Галів). *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», с. 29–32.

Виходиш із позицій з повними руками всього, що вибухає та вбиває. Нетьосов про пошукові роботи у місцях боїв на Київщині. (2022). URL: <https://hromadske.radio/podcasts/viyna-informatsiynuu-marafon/vykhodysh-iz-rozysiy-z-rovnymy-rukamy-vs-oho-shcho-vybukhaie-ta-vbyvaie-net-osov-pro-poshukovi-roboty-u-mistsiakh-boiv-na-kyivshchyni> [дата зверн.: 07.07.2025].

Звіт про виконану роботу особовим складом навчально-лабораторного комплексу кафедри воєнної історії України за 2023–2024 рр. (2024). К.: НУОУ, 6 с.

Звіт про роботу музейно-виставкової групи WARMUSEUM навчально-лабораторного комплексу кафедри воєнної історії України навчально-наукового інституту воєнної історії Національного університету оборони України за 2024 рік. (2024). К.: НУОУ, 7 с.

Ільєнко, А., Шупік, Є. & Шатілов, Є. (2021). Експозиція національного військово-історичного Музею України як втілення сучасної державницької Концепції військової історії України. *Воєнно-історичний вісник*. № 4, с. 49–61.

Карпов, В. (2007). *Музейна справа у Збройних Силах України (1996–2006)*. Київ: НВІМУ, 96 с.

Карпов, В. (2015). Соціологія музейної справи. Теоретико-методологічні засади. *Культурологія. Філологія. Музикознавство*. № 1, с. 32–35.

Машталір, В. (2019). *Військово-історичне музейництво в Україні: передумови, становлення та розвиток (кінець XIX – початок XXI століть)*: дис. ... д-ра іст. наук: 26.00.05 – Музеєзнавство. Пам'яткознавство. Київ, 356 с.

Міненко, Л. (2020). Формування мережі військових музеїв у Збройних Силах України (1995–2013 рр.). *Воєнно-історичний вісник*. № 4, с. 100–128.

Міненко, Л. (2017). Віктор Карпов – організатор першого військово-історичного музею Збройних Сил України. *Воєнно-історичний вісник*. № 4, с. 69–78.

Міненко, Л. (2018). До історії Національного військово-історичного музею України: класифікація джерельної бази. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Т. 29 (68), № 4, с. 82–86.

Міненко, Л. (2021). *Становлення і розвиток Національного військово-історичного музею України (1995–2013 рр.)*: дис. ... д-ра філософії: 032 – історія та археологія. Київ, 313 с.

Звіт про науково-дослідну роботу «Обґрунтування рекомендацій щодо удосконалення музейної роботи у Збройних Силах України». (2022). НАСВ, 351 с.

Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. (2022). Особливості музейно-виставкової роботи в Збройних Силах України на прикладі виставкового проекту Національного університету оборони України «Сталеві полотна». *Воєнно-історичний вісник*. № 4, с. 21–38.

Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. (2023а). Новітня історія у вимірі візуальності. Виставковий проєкт «Лютий. Грані Незламності» як складова експозиційної роботи Національного університету оборони України. *Воєнно-історичний вісник*. № 1, с. 71–87.

Нетьосов, П., Гнера, В. & Скопненко, Б. (2023б). Музейна експозиція як складова освітнього процесу: особливості практичного втілення на прикладі виставково-експозиційного простору Національного університету оборони України. *Київ і кияни: матеріали щорічної науково-практичної конференції*. Київ, 16–17 листопада 2023 р. Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», с. 147–154.

Пашкова, О. (2020). Роль військових музеїв у військово-патріотичному вихованні курсантів вищих військових навчальних закладів в умовах збройної агресії проти України. *Воєнно-історичний вісник*. № 4, с. 238–244.

Сегеда, С. & Андріяко, А. (2020). Військово-історичний музей – реальна частина буття Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. *Воєнно-історичний вісник*. № 4, с. 5–16.

Турчак, О., Надрага, М. & Гузенко, І. (2022). Нормативно-правова база з організації діяльності військово-історичних музеїв (кімнат бойових традицій) у Збройних Силах України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 4, с. 221–225.

REFERENCES

- Burakov, Yu. & Prokhovnyk, P. (2024). Ekspozytsii muzeiv yak zasib rozvytku istorychnykh znan kursantiv v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Museum exhibitions as a means of developing cadets' historical knowledge in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Viiskovo-naukovy visnyk*. № 41, s. 79–90. [in Ukrainian].
- Burakov, Yu. & Hnevasheva, A. (2023). Novi tekhnolohii vysvitlennia suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny u muzeinykh ekspozytsiiakh [New technologies for covering the modern Russian-Ukrainian war in museum exhibitions]. *Viiskovo-naukovy visnyk*. № 40, s. 135–146. [in Ukrainian].
- Burakov, Yu. (2022). Muzei Natsionalnoi akademii sukhoputnykh viisk imeni hetmana Petra Sahaidachnoho u systemi viiskovo-istorychnoi roboty Zbroinykh Syl Ukrainy [Museum of the Hetman Petro Sahaidachnyi National Academy of Land Forces in the system of military-historical work of the Armed Forces of Ukraine]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4, s. 68–77. [in Ukrainian].
- Iliencko, A., Shupik, Ye. & Shatilov, Ye. (2021). Ekspozytsiia natsionalnoho viiskovo-istorychnoho Muzeiu Ukrainy yak vtilennia suchasnoi derzhavnytskoi Kontseptsii viiskovoi istorii Ukrainy [The exposition of the National Military History Museum of Ukraine as the embodiment of the modern state concept of the military history of Ukraine]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4, s. 49–61. [in Ukrainian].
- Karpov, V. (2007). Muzeina sprava u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (1996–2006) [Museum work in the Armed Forces of Ukraine (1996–2006)]. Kyiv: NVIMU, 96 s. [in Ukrainian].
- Karpov, V. (2015). Sotsiolohiia muzeinoi spravy. Teoretyko-metodolohichni zasady [Sociology of museum work. Theoretical and methodological framework]. *Kulturolohiia. Filolohiia. Muzykoznavstvo*. № 1, s. 32–35. [in Ukrainian].
- Mashtalir, V. (2019). Viiskovo-istorychne muzeinytstvo v Ukraini: peredumovy, stanovlennia ta rozvytok (kinets KhIKh – pochatok XXI stolit) [Military-historical museum-making in Ukraine: prerequisites, formation and development (late 19th – early 21st centuries)]. (Doctoral thesis). Kyiv, 356 s.
- Minenko, L. (2020). Formuvannia merezhi viiskovykh muzeiv u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (1995–2013 rr.) [Formation of a network of military museums in the Armed Forces of Ukraine (1995–2013)]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4, s. 100–128. [in Ukrainian].
- Minenko, L. (2017). Viktor Karpov – orhanizator pershoho viiskovo-istorychnoho muzeiu Zbroinykh Syl Ukrainy [Viktor Karpov – organizer of the first military-historical museum of the Armed Forces of Ukraine]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4, s. 69–78. [in Ukrainian].
- Minenko, L. (2018). Do istorii Natsionalnoho viiskovo-istorychnoho muzeiu Ukrainy: klasyfikatsiia dzherelnoi bazy [To the history of the National Military History Museum of Ukraine: classification of the source base]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Istorychni nauky*. T. 29 (68), № 4, s. 82–86. [in Ukrainian].
- Minenko, L. (2021). *Stanovlennia i rozvytok Natsionalnoho viiskovo-istorychnoho muzeiu Ukrainy (1995–2013 rr.)* [Formation and Development of the National Military History Museum of Ukraine (1995–2013)]. (PhD Thesis). Kyiv, 313 s. [in Ukrainian].
- Netosov, P., Hnera, V. & Skopnenko, B. (2022). Osoblyvosti muzeino-vystavkovoi roboty v Zbroinykh Sylakh Ukrainy na prykladi vystavkovoho proiektu Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy «Stalevi polotna» [Peculiarities of museum and exhibition work in the Armed Forces of Ukraine on the example of the exhibition project of the National Defence University of Ukraine “Steel Canvases”]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4, s. 21–38. [in Ukrainian].
- Netosov, P., Hnera, V. & Skopnenko, B. (2023a). Novitnia istoriia u vymiri vizualnosti. Vystavkovyi proiekt «Liutyi. Hrani Nezlamnosti» yak skladova ekspozytsiinoi roboty Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy [The latest history in the dimension of visuality. The exhibition project “February. Facets of Invincibility” as a component of the exposition work of the National Defence University of Ukraine]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 1, s. 71–87. [in Ukrainian].
- Netosov, P., Hnera, V. & Skopnenko, B. (2023b). Muzeina ekspozytsiia yak skladova osvithnoho protsesu: osoblyvosti praktychnoho vtilennia na prykladi vystavkovo-ekspozytsiinoho prostoru Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy [Museum exposition as a component of the educational process: features of practical implementation using the example of the exhibition space of the National Defence University of Ukraine]. *Kyiv i kyiany: materialy shchorichnoi nauково-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, 16–17 lystopada 2023 r. Kyiv: Vydavnychiy dim «ADEF-Ukraina», s. 147–154. [in Ukrainian].

Pashkova, O. (2020). Rol viiskovykh muzeiv u viiskovo-patriotychnomu vykhovanni kursantiv vyshechkykh viiskovykh navchalnykh zakladiv v umovakh zbroinoi ahresii proty Ukrainy [The role of military museums in the military-patriotic education of cadets of higher military educational institutions in the context of armed aggression against Ukraine]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4, s. 238–244. [in Ukrainian].

Sheda, S. & Andriiako, A. (2020). Viiskovo-istorychni muzei – realna chastyna buttia Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho [The Military History Museum is a real part of the existence of the Ivan Cherniakhovskyi National Defence University of Ukraine]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4, s. 5–16. [in Ukrainian].

Turchak, O., Nadraha, M. & Huzenko, I. (2022). Normatyvno-pravova baza z orhanizatsii diialnosti viiskovo-istorychnykh muzeiv (kimnat boiovykh tradytsii) u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Regulatory and legal framework for organizing the activities of military-historical museums (rooms of combat traditions) in the Armed Forces of Ukraine]. *Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo»*. № 4, s. 221–225. [in Ukrainian].

Viedienieiev, D. (2024). Instytualizatsiia voienno-istorychnoho doslidzhennia rosiisko-ukrainskoi viiny (u Zbroinykh Sylakh Ukrainy) [Institutionalization of military-historical research of the Russian-Ukrainian war (in the Armed Forces of Ukraine)]. (Red. V. Ilnytskyi, M. Haliv). *Nauka i osvita Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: vyklyky ta zavdannia v konteksti natsionalnoi bezpeky*. Kyiv – Drohobych – Lviv – Pereiaslav – Uzhhorod – Zaporizhzhia: Vydavnychiy dim “Helvetyka”, s. 29–32. [in Ukrainian].

Vykhodysh iz pozytsii z povnymy rukamy vsoho, shcho vybukhaie ta vbyvaie. Netosov pro poshukovi roboty u mistsiakh boiv na Kyivshchyni. (2022). [You leave your positions with your hands full of everything that explodes and kills. Netosov on search operations in battle areas in the Kyiv region]. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/viyna-informatsiynyy-marafon/vykhodysh-iz-pozytsiy-z-povnymy-rukamy-vs-oho-shcho-vybukhaie-ta-vbyvaie-net-osov-pro-poshukovi-roboty-u-mistsiakh-boiv-na-kyivshchyni> [Accessed 07.07.2025]. [in Ukrainian].

Zvit pro vykonanu robotu osobovym skladom navchalno-laboratornoho kompleksu kafedry voiennoi istorii Ukrainy za 2023–2024 rr. [Report on the work performed by the staff of the educational and laboratory complex of the Department of Military History of Ukraine for 2023–2024.]. (2024). K.: NUOU, 6 s.

Zvit pro robotu muzeino-vystavkovoï hrupy WARMUSEUM navchalno-laboratornoho kompleksu kafedry voiennoi istorii Ukrainy navchalno-naukovoho instytutu voiennoi istorii Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy za 2024 rik [Report on the work of the WARMUSEUM museum and exhibition group of the educational and laboratory complex of the Department of Military History of Ukraine of the Educational and Scientific Institute of Military History of the National Defence University of Ukraine for 2024]. (2024). K.: NUOU, 7 s.

Zvit pro naukovo-doslidnu robotu “Obgruntuvannia rekomendatsii shchodo udoskonalennia muzeinoi roboty u Zbroinykh Sylakh Ukrainy” [Report on scientific research work “Substantiation of recommendations for improving museum work in the Armed Forces of Ukraine”]. (2022). NASV, 351 s.

Mykhailo KOVAL

Colonel General

Doctor of Military Sciences,

Borys Paton National Prize of Ukraine Laureate

Commandant of the National Defence University of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2130-2548>

Dmytro VIEDIENIEIEV

Doctor of Historical Sciences, Professor

Editor-in-chief of "Military Historical Bulletin"

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>

EXHIBITION SPACE OF THE NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY OF UKRAINE AS A PERSPECTIVE MODEL OF THE DEVELOPMENT OF MILITARY MUSEUMS

The article carries out a military-historical study of the process of creation and modern activity of the exhibition space at the National Defence University of Ukraine (NDUU) as a component of the development and improvement of the system of professional training of personnel of the Armed Forces of Ukraine, patriotic education, moral and psychological support, and development of the military-historical area of military science in Ukraine. An overview of the development of the regulatory and legal framework of military museums in Ukraine, the state of research on the mentioned issues is given. It is proved that the use of the exhibition area in the NDUU has become an important component of the moral and psychological support of a new generation of defenders of Ukraine.

It is proven that within the framework of the activities of the NDUU and taking into account the requirements of martial law, a new model of a military museum is being formed. The substantive advantages of this model are due to the creation of an organizational and methodological centre with the appropriate selection of qualified and informally motivated specialists; the simultaneous creative combination of a purposeful (according to a single creative idea) collection of museum material (artefacts), its scientific and conceptual understanding and systematization for the purpose of exposition design; the use of innovative artistic and technological methods (museum and exhibition, cultural and artistic and other projects of bringing material to the audience); the establishment of organizational and methodological and scientific and creative cooperation with specialized administrative, museum, educational and scientific institutions, as well as military units; integration into information activities in a foreign (international) audience to form a positive image of Ukraine.

Keywords: *military museums, museology, military history, moral and psychological support, patriotic education, the National Defence University of Ukraine.*